

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

С.Г. ДРИГА,
д.е.н., професор, Науково–дослідний економічний інститут Мінекономрозвитку України,
Н.С. МИСЛИЦЬКА,
здобувач, Науково–дослідний економічний інститут Мінекономрозвитку України, викладач,
коледж КрНУ ім. М. Остроградського

Підвищення ефективності процесів підтримки та захисту економічної конкуренції

У статті розглядаються питання підвищення ефективності процесів підтримки та захисту економічної конкуренції. Запропоновано концепцію розвитку державної конкурентної політики.

Ключові слова: економічна конкуренція, конкурентне середовище, конкурентна політика держави, антимонопольна діяльність, взаємоузгоженість цілей.

С.Г. ДРЫГА,
д.э.н., профессор, Научно–исследовательский экономический институт Минэкономразвития Украины,
Н.С. МЫСЛИЦКАЯ,
соискатель, Научно–исследовательский экономический институт Минэкономразвития Украины, преподаватель,
колледж КрНУ им. М. Остроградского

Повышение эффективности процессов поддержки и защиты экономической конкуренции

В статье рассматриваются вопросы повышения эффективности процессов поддержания и защиты экономической конкуренции. Предложена концепция развития государственной конкурентной политики.

Ключевые слова: экономическая конкуренция, конкурентная среда, конкурентная политика государства, антимонопольная деятельность, взаимосогласованность целей.

S.G. DRIGA,
doctor of science in Economics the SRIE,
N.S. MYSLITSKA,
Scientific and Research Institute of Economics, aspirant College
of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, lecturer

Strengthening the promotion and protection of economic competition

The article deals with improving the efficiency of the maintenance and protection of economic competition. The authors propose the concept of the state of competition policy.

Keywords: economic competition, the competitive environment, competition policy, state antitrust activities, coherence between objectives.

Постановка проблеми. Створення сприятливих умов для розвитку конкурентного середовища на ринках різних товарів і послуг є важливим завданням системи державного ре-

гулювання економіки. Складність процесу функціонування та розвитку конкурентних відносин зумовлює необхідність формування державної політики в сфері захисту економіч-

ної конкуренції як окремого цілісного напрямку економічної політики, завдяки якому формуються основні правила конкурентної поведінки суб'єктів господарювання. Зміст конкурентної політики повинен відповідати потребам розвитку ринкових відносин, забезпечувати їх прогресивні зміни.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням підвищення ефективності процесів захисту і підтримки економічної конкуренції присвячені роботи зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема Й. Шумпетера, М. Портера, Ф. Хайєка, Ж. Тіроля, З. Борисенко, О. Костусева, В. Лагутіна, Г. Філюк та ін. Однак аспекти взаємоузгодженості цілей складових економічної політики при розробці концепції розвитку державної конкурентної політики висвітлені недостатньо.

Метою статті є розгляд питань підвищення ефективності процесів підтримки та захисту економічної конкуренції та запропонувати концепцію розвитку державної конкурентної політики.

Виклад основного матеріалу. В економічній науці прийнято розділяти два сутнісних рівні конкурентної політики – теоретичний (концепція) і прикладний (організаційні заходи). Змістовий бік конкурентної політики має бути науково обґрунтованим, повинен відповідати потребам розвитку ринкових відносин, забезпечувати їх прогресивні зміни. Наявність концептуальної бази дозволяє належним чином осмислювати досвід реалізації конкурентної політики і формувати на цій основі методологію проведення заходів щодо захисту економічної конкуренції. Науковий підхід до побудови конкурентної політики передбачає дотримання принципу системності. Системність у цьому випадку полягає в тому, що заходи конкурентної політики повинні бути взаємопов'язані між собою і органічно доповнювати один одного.

Погоджуючись з В.Д. Лагутіним [1], слід зауважити, що державна конкурентна політика має бути спрямована на підвищення ефективності економіки, яка базується на різноманітності форм власності. Вона має забезпечувати свободу господарської діяльності та вільний розвиток підприємства. Головне завдання полягає у реалізації захисних формалізованих процедур, які не допускають (або істотно ускладнюють) збереження регулюючих форм, що перешкоджають, обмежують або усувають ефективну конкуренцію.

Під час реалізації конкурентної політики конституційний принцип свободи економічної діяльності обмежується на користь публічних інтересів та соціально-економічної ефективності. Основним методом конкурентної політики є забезпечення рівних умов конкуренції, що створює стимули для інновацій та інвестицій, основним принципом – державний захист економічної конкуренції у підприємницькій діяльності. Здійснення її державою передбачає встановлення і забезпечення дотримання правил, які забороняють певні способи поведінки на ринку. Механізми та інструменти конкурентної політики конкретизуються в законодавчих та нормативно-правових актах. Контроль за дотриманням антимонопольного законодавства покладено на органи і підрозділи Антимонопольного комітету України [2].

При формуванні конкурентної політики необхідно забезпечити оптимальне співвідношення між діями, які обмежують (не допускають) монополісну діяльність, і діями, які спрямовані на розвиток конкуренції. У цьому зв'язку принципово важливими є три сфери реалізації конкурентної політики:

1) діяльність антимонопольних органів держави як сукупність приписів відносно заборонених дій;

2) процесуальні заходи як механізм, який забезпечує дотримання правил, включаючи механізм застосування санкцій до порушників;

3) розповсюдження антимонопольними органами держави інформації серед учасників ринку про значущість конкуренції і необхідність (можливості) її розвитку.

Головним концептуальним питанням при застосуванні конкурентної політики є встановлення співвідношення між структурою ринку й антиконкурентною поведінкою. За структурною концепцією в галузі, яка має висококонцентровану структуру, підприємства, як правило, будуть застосовувати обмежувальну ділову практику. Поведінкова концепція вказує на те, що зв'язок між структурою і поведінкою є більш тонкий і неоднозначний. Прихильники цієї концепції вважають, що монополізована галузь цілком може бути технологічно прогресивною і мати високу ефективність, пропонуючи якісну продукцію за прийнятними цінами. Структура тільки створює потенційну можливість зловживань, що може реалізуватися або не реалізуватися у відповідній поведінці [3].

Поведінкова концепція висунула так зване правило розумності, що виходило фактично з того, що незаконною є не кожна монополія, але лише така, що передбачає відповідний незаконний намір. Такий намір визнавався дійсним, якщо дії підприємства (фірми) ведуть до невинуватого обмеження конкуренції, що виходить за рамки ділової практики. При цьому закон не вважає порушенням саму по собі концентрацію виробництва, якщо вона не використовується для обмеження конкуренції. Йдеться про те, що приводом для втручання держави може бути тільки поведінка підприємства (фірми), а не сама по собі структура галузі; при цьому державне втручання не може бути спрямовано на зміну структури [4].

У сфері економіки держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення в цілому. Економічна стратегія передбачає обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення масштабних економічних та соціальних завдань, забезпечення економічної безпеки держави. Економічна тактика об'єднує в собі сукупність найближчих цілей, завдань, засобів і способів їх досягнення для реалізації стратегічного курсу економічної політики в конкретних умовах, що складаються в поточному періоді розвитку народного господарства [5].

Конкурентна політика також поділяється на конкурентну стратегію та тактику. Перша (стратегія) означає курс конкурентної політики, який розрахований на довгостроковий період і спрямована на розв'язання завдань значного масштабу. Конкурентна тактика конкретизує стратегічні цілі та зосереджується на вирішенні першочергових завдань, звичай пов'язаних з діяльністю товарних ринках.

Головним ідеологічним принципом конкурентної політики є те, що обмежувальна діяльність економічних агентів дає значно меншу ринкову владу, ніж суспільні втрати від такого роду діяльності, істотну соціально-економічну шкоду суспільному розвитку спричиняє монополісна влада на ринку. Антиконку-

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

рентна діяльність суб'єктів підприємництва має розглядатися як протиправна і суспільно небезпечна поведінка. Ефективне функціонування ринкової системи є можливим за умов дієвого організаційного, правового та інституційного забезпечення конкурентної поведінки суб'єктів господарювання на ринку.

Західна економічна та правова наука виходить із того, що сама по собі конкуренція не може бути самоціллю, вона впливає з більш високих суспільних цілей [6–8]. У разі конфлікту інтересів суб'єктів господарювання з конкурентною політикою пріоритет надається інтересам, які мають у даному конкретному випадку є найбільш суспільно значущими. Таким чином, неможливо досягти належної ефективності конкурентної політики без формування в суспільстві проконкурентної ідеології, розуміння виняткової значущості захисту економічної конкуренції, популяризації знань про конкурентне законодавство в суспільстві тощо.

Підвищення ефективності конкурентної політики в Україні має бути науково обґрунтованим. Науковий підхід до побудови конкурентної політики передбачає дотримання принципу системності. Системність полягає у взаємопов'язаності інструментів конкурентної, економічної і адміністративно-правової політики держави, що є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку національної економіки.

У табл. 1 наведено концепція розвитку державної політики в сфері захисту економічної конкуренції, що полягає у взаємоузгодженні цілей, задач і принципів конкурентної, адміністративно-правової, антимонопольної та промислової політики держави, а також пріоритетності впливу визначених правових, інституційних і суспільних факторів з впровадженням на їх основі регулюючих заходів та передбачає впровадження комплексу регулюючих заходів:

1) в частині правового забезпечення:

– врегулювання у Законі України «Про Антимонопольний комітет України» предмета та порядку взаємодії між АМКУ Кабінетом Міністрів України з метою забезпечення виконання державою свого конституційного обов'язку щодо захисту конкуренції у підприємницькій діяльності;

– запровадження кримінальної відповідальності за антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання, які мають економічно обґрунтований негативний вплив на розвиток конкурентних ринкових механізмів та галузей економіки, шляхом внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України. Це дозволить підвищити ефективність запобігання даним правопорушенням та застосовувати для виявлення і розкриття таємних антиконкурентних змов суб'єктів господарювання більш результативні інструменти розслідування (зокрема, візуальний слідчий аналіз, службові перевірки). Поряд із посиленням відповідальності за антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання слід впровадити дієвий механізм звільнення від відповідальності та її пом'якшення, а також захист тих учасників антиконкурентних узгоджених дій, які сприяють їх викриттю;

– законодавче врегулювання процедури отримання доказів у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, в частині повноважень співробітників антимонопольних органів щодо накладення арешту на об'єкти нерухомого майна, примусового вилучення документів, проведення огляду у приміщеннях суб'єктів госпо-

дарювання з метою підвищення економічної ефективності розслідувань;

– удосконалення процедур отримання дозволу на здійснення економічної концентрації суб'єктів господарювання шляхом збільшення граничних показників, за перевищення яких є необхідним отримання попереднього дозволу держави, визначених у Законі України «Про захист економічної конкуренції». Це дозволить істотно зменшити адміністративний тиск на суб'єктів господарювання, зосередити ресурси Антимонопольного комітету України на розгляді випадків, що здатні істотно вплинути на стан конкуренції; сприятиме покращенню інвестиційного клімату;

– законодавче врегулювання повноважень господарських судів у справах вирішення спорів між Антимонопольним комітетом з його територіальними відділеннями та суб'єктами господарської діяльності. Це забезпечить прозорість застосування конкурентного законодавства, сприятиме підвищенню неупередженості вирішення спорів щодо законності прийнятих АМКУ рішень у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема, на ринках паливно-енергетичного комплексу, житлово-комунального господарства, фармацевтичної галузі, що у свою чергу сприятиме підвищенню ефективності реалізації конкурентної політики в цілому;

– інтеграція та систематизація норм, які регулюють процесуальні засади діяльності антимонопольних органів шляхом прийняття Конкурентного процесуального кодексу України.

2) в частині інституційного розвитку:

– надання на законодавчому рівні статусу правоохоронних органів системі органів Антимонопольного комітету України, запровадження системи спеціальних звань працівникам підрозділів системи органів Антимонопольного комітету України, які виконують функції, визначені статтею 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Це, своєю чергою, забезпечить реалізацію приписів законодавства щодо спеціального статусу системи органів Антимонопольного комітету України;

– внесення змін до законів України «Про Антимонопольний комітет України», «Про природні монополії» та «Про телекомунікації» з метою усунення дублювання функцій Антимонопольного комітету України та регулюючих державних органів у сфері природних монополій, телекомунікацій, державного контролю за цінами шляхом, що забезпечить зосередження ресурсів Антимонопольного комітету на вирішенні завдань захисту економічної конкуренції та сприятиме підвищенню ефективності державного цінового регулювання тих суб'єктів господарської діяльності, які під нього підпадають;

– створення спеціальних секторів у відповідних органах виконавчої влади (Міністерство енергетики та вугільної промисловості, Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство промислової політики, Міністерство інфраструктури, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Міністерство внутрішніх справ). При цьому проведення таких структурних змін має здійснюватися безпосередньо Кабінетом Міністрів України;

– створення відокремлених підрозділів Антимонопольного комітету України не лише в обласних центрах і столиці, а й у ряді найбільших міст (зокрема, Маріуполі, Кривому Розі)

Таблиця 1. Концепція розвитку державної політики в сфері захисту економічної конкуренції

Взаємоузгодження цілей, задач і принципів політик			
Конкурентна	Промислова	Антимонопольна	Адміністративно-правова
<p>Цілі:</p> <ol style="list-style-type: none"> Захист конкурентних механізмів ринку. Сприяння ефективному розміщенню й використанню ресурсів в економіці. Забезпечення сприятливих умов формування та функціонування конкурентних ринків. Мінімізація негативного впливу на економічну конкуренцію антиконкурентних дій органів державної влади і органів місцевого самоврядування 			
<p>Задачі:</p> <ol style="list-style-type: none"> Підвищення ефективності галузевого виробництва. Реформування та розвиток галузей шляхом зниження вхідних бар'єрів входу та заповнення всіх ніш ринку підприємствами. Формування проконкурентної свідомості шляхом інформування суб'єктів господарювання та споживачів про позитивний вплив конкуренції на суспільний добробут. Узгодження програм розвитку галузей та регіонів та процесів реформування. Стимулювання вступу нових суб'єктів господарювання на товарні ринки з обмеженими передумовами конкуренції 			
<p>Принципи:</p> <ol style="list-style-type: none"> Підтримка конкурентних засад ведення господарської діяльності з боку державних органів місцевого самоврядування. Економічна обґрунтованість державної підтримки перспективних галузей для формування ефективної структури економіки. Забезпечення гнучкості прийняття рішень щодо господарської діяльності монополістів з урахуванням переваг для споживачів та економіки в цілому. Використання досвіду розвинених країн щодо захисту економічної конкуренції 			
Напрями підвищення ефективності у відповідності з пріоритетністю впливу факторів			
<ol style="list-style-type: none"> Гармонізація конкурентного законодавства України з законодавством ЄС з урахуванням євроінтеграційних процесів. Посилення взаємодії АМКУ з органами державної влади та громадськими організаціями з питань ефективної конкуренції. Модернізація діючої системи інформаційного забезпечення антимонопольних органів. Удосконалення системи інформування вітчизняних та іноземних суб'єктів підприємницької діяльності про існуючі правила регулювання конкурентних відносин на ринку з метою прогнозування економічної діяльності і підвищення привабливості української економіки. Активізація механізмів адвокатування конкуренції із посиленням акцентування уваги на необхідності і значущості впровадження кримінальної відповідальності за найбільш небезпечні антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання. Удосконалення моніторингу розвитку конкурентного середовища. Прискорення процесу прийняття Конкурентного процесуального кодексу України 			
Впровадження регуляторних заходів			
суспільної (громадської) орієнтації	правового забезпечення	інституційного розвитку	міжнародного співробітництва

Джерело: розроблено авторами.

з метою більш оперативного реагування на негативні прояви на регіональних і місцевих товарних ринках, підвищення якості досліджень і розслідувань на них без зменшення наявної чисельності територіальних відділень Антимонопольного комітету України;

– удосконалення інформаційного забезпечення АМКУ, шляхом:

- оптимізації використання власних інформаційних ресурсів Комітету, створення відомчих баз (банків) даних (зокрема, щодо структури ринків, динаміки цін та обсягів реалізації окремих товарів, відносин контролю суб'єктів господарювання, даних, отриманих під час розгляду справ про порушення конкурентного законодавства, рішень органів Комітету і господарських судів);

- налагодження ефективних механізмів обміну інформацією про стан ринків між зацікавленими державними органами;
- залучення недержавних інформаційних ресурсів (консалтингових фірм, об'єднань підприємців, мережі Інтернет, засобів масової інформації тощо);

- забезпечення Антимонопольного комітету України спеціальними засобами фіксації доказів, необхідним програмним забезпеченням;

- запровадження сучасних засобів зв'язку (відеозв'язок, веб-конференції, IP-телефонія) між органами Антимонопольного комітету України;

- суттєве скорочення кількості документів дозвільного характеру, перехід до електронного способу подачі та отримання документів;

- посилення функції Антимонопольного комітету України щодо здійснення розслідувань у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції шляхом підвищення рівня кадрового забезпечення, зокрема, розроблення програми підготовки кадрів економічного та юридичного профілю для антимонопольних органів; запровадження обов'язкового страхування працівників, які безпосередньо виконують функції розслідування;

З) в частині суспільної (громадської) орієнтації:

- підсилення взаємодії з громадськими організаціями (спільними, професійними об'єднаннями) підприємців різних галузей;

- створення умов для функціонування громадських організацій, професійних об'єднань, які представляли б інтереси певної галузі, споживачів у сфері конкурентних правовідносин;

- пропаганда цінностей добросовісної конкуренції із використанням засобів масової інформації та спеціальних освітніх програм;

4) в частині міжнародного співробітництва:

– розширення співпраці з питань захисту конкуренції з Європейською комісією, Міжурядовою групою експертів з питань конкурентної політики та законодавства в межах ЮНК-ТАД, Міжнародної мережі з питань конкуренції; Організації Економічного Співробітництва та розвитку;

– участь у практичних програмах співробітництва між навчальними та освітніми закладами прикордонних територій;

– забезпечення практичного наповнення двостороннього співробітництва з відомствами із захисту конкуренції інших країн.

В умовах інтеграції України у світове співтовариство конкурентна політика покликана забезпечити високу ефективність функціонування ринків. Це визначається можливістю підтримання високого рівня конкурентної боротьби та протидії монополювній поведінці фірм. Інші види економічної політики держави повинні створювати основу, що залежить від форми здійснення, спрямованості, видів і інструментів, ступеня активності, конкурентної політики.

Висновки

Реалізація запропонованої концепції дозволить підвищити ефективність процесів підтримки та захисту економічної конкуренції на товарних ринках загальнодержавного і регіонального рівнів. Ефективна національна конкурентна політика в умовах глобалізації світової економіки є невід'ємною від розширення співробітництва України з членами міжнародного співтовариства у сфері конкурентних відносин. Проведення цивілізованої конкурентної політики є необхідним

засобом подальшої розбудови державності України, входження в європейський і світовий економічний простір.

Список використаних джерел

1. Антимонопольна діяльність: підручник / [В.Д. Лагутін, Л.С. Голово, Ю.І. Кречул та ін.]. – К.: КНТЕУ, 2005. – 580 с.
2. Костусев О.О. Політика захисту конкуренції в Україні: проблеми й шляхи їх вирішення / О.О. Костусев // Конкуренція Вісник Антимонопольного комітету України. – 2010. – №4(39). – С. 10–16.
3. Філюк Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: монографія: монографія / Г.М. Філюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 404 с.
4. Станько Н.Л. Антимонопольна чи конкурентна політика? / Н.Л. Станько // Збірка тез доповідей учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених «Крок у майбутнє» / Уклад.: С.О. Кухарев – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. – С. 172–173.
5. Єщенко П.С. Економічна теорія й економічна політика в трансформаційному суспільстві / П.С. Єщенко // Економіка і прогнозування. – 2006. – №4. – С. 9–22.
6. Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції / Майкл Е. Портер; [пер. з англ.]. – К.: Основи, 1997. – 390 с.
7. Хайек Ф. Познання, конкуренція і свобода / Ф. Хайек; [пер. з англ.] – СПб.: Пневма, 1999. – 288 с.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития: (исслед. предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер, пер. с нем., под общ. ред. В.С. Автономова. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.

УДК 336.71

О.В. ЛИСЕНОК,
д.е.н., доцент, в.о. завідувача кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки,
Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі

Оцінка впливу зміни процентної ставки та валютного курсу на прибуток банків

У статті досліджуються методи та моделі управління процентним та валютним ризиками, оцінюються переваги та недоліки застосування в українській банківській практиці відповідних методів управління ризиками. На основі отриманих результатів здійснюються розрахунки та аналізується вплив зміни процентної ставки та валютного курсу на прибуток вітчизняних банків, а також характеризується індекс відсоткового ризику банківської системи України.

Ключові слова: банк, процентна ставка, валютний курс, геп-менеджмент, дюрація, модель валютного метчингу.

А.В. ЛЫСЕНКО,
д.э.н., доцент, и.о. заведующего кафедрой финансов и финансово-экономической безопасности,
Украинский государственный университет финансов и международной торговли

Оценка влияния изменения процентной ставки и валютного курса на прибыль банков

В статье исследуются методы и модели управления процентным и валютным рисками, оцениваются преимущества и недостатки применения в украинской банковской практике соответствующих методов управления рисками. На основе полученных результатов осуществляются расчеты и анализируется влияние изменения процентной ставки и валютного курса на прибыль отечественных банков, а также характеризуется индекс процентного риска банковской системы Украины.

Ключевые слова: банк, процентная ставка, валютный курс, геп-менеджмент, дюрация, модель валютного мэтчинга.

O.V. LYSENOK,
d. e. s., associate professor acting Head of the Department of Finance and the financial and economic security
Ukrainian State University of Finance and International Trade

Assessing the impact of interest rate changes and the exchange rate on the profits of banks

In the article methods and models of interest rate and currency risks are estimated advantages and disadvantages of the